УДК: 343.98

Гаспарян Серафима Геннадіївна,
провідний науковий співробітник відділу міжнародного співробітництва та роботи з
іноземцями Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, кандидат юридичних наук, м. Харків, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1050-8292>
e-mail: femida2015@ukr.net

Гаспарян
Серафима Геннадіївна

Напрями застосування в Україні зарубіжного досвіду кадрового забезпечення судово-експертних установ

Постановка наукової проблеми. Для забезпечення завдань, поставлених перед судово-експертними установами України, необхідно враховувати не лише національне надбання в цій сфері, але й міжнародний досвід. Європейська інтеграція України зумовлює необхідність перейняття світових стандартів у галузі судово-експертної діяльності. Сьогодні всі зусилля вчених і законотворців необхідно спрямовувати на розвиток судово-експертної діяльності, у якому є важливим налагодження ефективної взаємодії судово-експертних установ України з установами та експертами інших країн, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню авторитету судово-експертної діяльності на світовому рівні та підвищенню значимості висновку експерта як джерела доказів. Тому дане дослідження присвячене виявленню позитивного зарубіжного досвіду у сфері кадрового забезпечення судово-експертних установ та аналізу можливостей його використання в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Окремі аспекти зарубіжного досвіду в організації діяльності судово-експертних установ протягом тривалого часу висвітлювалися в наукових працях Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, Н. І. Клименко, О. М. Ключова, І. Ф. Крилова, В. Я. Колдіна, П. І. Репешко, Д. Чередніченка, В. М. Шерстюка, Я. М. Яковлева та багатьох інших учених (не є винятком й останні роки).

Так, Н. І. Клименко та О. А. Купрієвич розглядають правові основи й види міжнародного співробітництва судово-експертних установ та окреслюють основні перспективні напрями підвищення його ефективності. Вони пропонують використовувати науковий потенціал експертних об'єднань, навчальних інститутів і дослідницьких установ Європи, які займаються прикладними дослідженнями шляхом співробітництва на договірній основі при проведенні наукових досліджень і методичних розробок судових експертиз¹.

У роботі Д. Чередніченка та О. Ананійна визначено шляхи вдосконалення механізмів міжнародного, міжвідомчого співробітництва й обміну інформацією в галузі судової експертизи в умовах впровадження інтегрованого управління кордонами як механізму реалізації державної політики у сфері прикордонної безпеки України. Перспективами подальших розвідок у даному напрямі ними визначено розробку та впровадження системи управління якістю в судово-експертних установах України відповідно до міжнародних стандартів якості ISO/IEC 17025 і запропоновано шляхи щодо адаптації до вимог європейських стандартів положень вітчизняного процесуального законодавства й інших нормативних актів, які регулюють судову, правоохоронну та судово-експертну діяльність².

¹ Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. *Вісник кримінального судочинства*. № 4/2015. С. 130–134.

² Чередніченко Д., Ананійн О. Судова експертиза в умовах впровадження інтегрованого управління кордонами. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*.

С. Г. Гаспарян

НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ

У статті наголошено, що судово-експертні установи України обрали для себе шлях вступу до співтовариства міжнародних судово-експертних установ, що уможливає вдосконалення кадрового забезпечення. Зауважено, що реалізація інтеграції судово-експертної діяльності завжди в результаті має гармонізацію та вдосконалення експертного національного законодавства, поглиблення теоретичних основ судової експертизи, розроблення єдиних методичних рекомендацій із різних видів експертиз, отримання міжнародного визнання висновків експертів у цілому, подальший розвиток судово-експертної діяльності, підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних установ. У результаті аналізу зарубіжного досвіду кадрового забезпечення судово-експертних установ виділено низку напрямів їх можливого використання в Україні.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, судово-експертна діяльність, стандартизація, професійні стандарти, наставництво, експерт.

S. Hasparian

DIRECTIONS OF APPLICATION OF INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STAFFING OF FORENSIC INSTITUTIONS IN UKRAINE

The article stipulates that national forensic examination can not exist in isolation, only within a single state, it is essential for forensic institutions to promote international cooperation in order to exchange experience, take into consideration modern achievements of science and technology, create specialized areas for expert research. It is stressed that forensic institutions of Ukraine have chosen the path of joining the communities of international forensic institutions, making it possible to improve staffing. The author noted that the purpose of the community of European forensic institutions is to promote: science and research in the field of forensic science; inter-

А. А. Русецьким було розглянуто проблеми імплементації міжнародних стандартів у судово-експертну діяльність України, проаналізовано характерні особливості міжнародних стандартів, що використовуються в судово-експертній діяльності. Це дозволило автору виявити та обґрунтувати позицію необхідності законодавчого введення міжнародних стандартів у процес проведення судової експертизи, а також зазначити, що імплементація міжнародних норм і стандартів у діяльність судово-експертних установ виводить їх на новий рівень функціонування та надає можливість створити дієвий механізм управління персоналом, що забезпечить задоволення високих вимог до проведення судової експертизи, підвищить професійний рівень і результативність співробітників експертних установ³.

Проте, проведений теоретичний аналіз наукових праць, присвячених даній тематиці, свідчить про недостатню увагу науковців до вивчення досвіду зарубіжних країн щодо кадрового забезпечення судово-експертних установ України, чим зумовлюється актуальність дослідження.

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду кадрового забезпечення судово-експертних установ і визначення загальних напрямів його можливого застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складно не погодитися з думкою, що Україні варто наслідувати лише найпередовіше із зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, але з урахуванням національних особливостей. Тим більше, що судова експертиза охоплює значну кількість наукових дисциплін та актуальних проблем експертної науки, тому складно вирішувати поставлені завдання, використовуючи ресурси лише однієї установи, і тільки співпраця може надати переваги розвитку такої науки⁴. Водночас підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка набула чинності 1 вересня 2017 року, визначило вектор напрямку розвитку всієї країни та окремих її інститутів, якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.

Зважаючи на те, що національна судова експертиза не може існувати ізольовано, тільки в межах окремої держави, важливим є міжнародне співробітництво судово-експертних установ із метою обміну досвідом, урахування сучасних досягнень науки й техніки, створення профільних експертних напрямів. Судово-експертні установи України обрали для себе шлях вступу до міжнародних судово-експертних установ, що уможливає вдосконалення кадрового забезпечення. Створення міжнародних мереж судово-експертних установ свідчить про зацікавленість держави у взаємодії й посиленні міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи з метою досягнення передового рівня проведення судових експертиз у цих країнах і відповідності міжнародним стандартам якості їх проведення.

Зауважимо, що існує два основних міжнародних об'єднання судово-експертних установ: європейське та азіатське. Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI) існує з 1995 р. У її складі – 53 судово-експертні установи, 41 з яких знаходиться в державах-членах Євро-

2017. Випуск 3. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/visnik_3_2017_ur.pdf (дата звернення 29.04.2020).

³ Русецький А. А. Про організацію судово-експертної діяльності : міжнародний аспект. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків, 2017. Вип. 17. С. 158–164.

⁴ Памтуха Г. Г. Щодо перспектив розвитку міжнародної судово-експертної діяльності. Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку : мат. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 105-річчю судової експертизи в Україні та 95-річчю з дня народження академіка М. Я. Сєгая (м. Київ, 4–5 липня 2018). Київ : КНІСЕ Мінюст. України, 2018. С. 179–182.

союзу. Це найбільш об'єднана організація судово-експертних установ, що отримала міжнародне визнання⁵. Азіатська судово-експертна мережа (ANFS) існує з 2008 р. У цю мережу об'єднані такі судово-експертні установи, як: Управління медичних наук Сінгапуру, Департамент наукової служби Брунею, Департамент хімії Малайзії, Національне бюро розслідування Філіппін, Центральний інститут судової експертизи Таїланду, Інститут судової експертизи В'єтнаму⁶.

Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI) представляє собою співтовариство європейських судово-експертних установ, які реалізують некомерційні цілі. Метою об'єднання ENFSI є сприяння: науці та дослідженням у галузі судової експертизи; міжнародному співробітництву у сфері судово-експертної діяльності; якості експертних досліджень і компетентності судових експертів; освіти та навчанню судових експертів; розробкам у криміналістичній науці. Мета об'єднання – забезпечити високий рівень якості криміналістичної та експертної науки у всій Європі, що досягається шляхом:

- створення європейських експертних робочих груп у різноманітних галузях судово-експертної науки;
- проведення наукових конференцій і семінарів за участю судових експертів і криміналістів;
- виконання спільних вправ і тестів для визначення рівня професійної компетенції судових експертів;
- реалізації науково-дослідних проектів у галузі судової експертизи;
- розроблення рекомендацій і методик для проведення науково обґрунтованих судових експертиз⁷.

На сьогодні до ENFSI входять три судово-експертні організації України – Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз і Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса.

У жовтні 1946 р. було прийнято рішення про створення Міжнародної організації зі стандартизації (The International Organization for Standardization – ISO). В основі назви (аббревіатури) – грецьке слово «isos», тобто рівний. Основною метою ISO було сприяння розвитку стандартизації у світовому масштабі для взаємодопомоги та полегшення міжнародного обміну товарами й послугами, а також розширення співробітництва в інтелектуальній, науковій, технічній та економічній діяльності. У своїй роботі ISO підтримує зв'язки з майже 400 міжнародними організаціями, що працюють над питаннями стандартизації. Автономною організацією в складі ISO є Міжнародна електротехнічна комісія (IEC). ISO та IEC плідно співпрацюють із питань стандартизації з різними міжнародними та регіональними організаціями, що займаються економічною й науково-технічною діяльністю⁸.

Національні органи – члени ISO або IEC беруть участь у розробленні міжнародних стандартів через технічні комітети, засновані відповідними організаціями, що мають справу з відповідними сферами технічної діяльності. Технічні комітети ISO та IEC співпрацюють у сферах взаємних інтересів, як і інші міжнародні організації і урядові, і неурядові, що підтримують зв'язок з ISO та IEC. Відповідальним за розроблення міжна-

national cooperation in the field of forensic activities; quality of expert research and competence of forensic experts; education and training of forensic experts; developments in forensic science.

It is emphasized that the realization of integration of forensic activities, as a result, always aims at harmonizing and improving expert legislation, deepening the theoretical foundations of forensic science, developing of common guidelines for different types of examinations, obtaining international recognition of expert opinion in general, further developing of forensic science, improving professional skills of the staff of forensic institutions.

It is proved that as a result of the analysis of foreign experience of forensic institutions staffing the following directions of its possible implementation in Ukraine were suggested, such as: development of the European model of ensuring maximum independence and competition of forensic experts; intensification and expansion of participation in the international network of forensic institutions; focus on the training of forensic experts from the «children's university» on the basis of higher education institutions, which also provide for appropriate internship programs; practice of experts training according to corresponding program under the guidance of a mentor from among highly qualified forensic experts; application of the combined extraordinary certification of forensic experts in case of reasonable doubts as to the required level of professional training, etc.

Key words: international cooperation, forensic activities, standardization, international standards, mentoring, expert.

S. Hasparian

TENDENZ ZUM AUSLÄNDISCHEN ERFAHRUNGSEINSATZ IN PERSONALPOLITIK DER UKRAINE

In der Abhandlung legte man fest, dass nationale Forensik nicht getrennt, nur innerhalb der Grenzen eines Staates, sein kann; internationale Zusammenarbeit zwischen den forensischen Institutionen in der Absicht, Erfahrung auszutauschen, moderne Errungenschaften der Wissenschaft und der Technik zu berücksichtigen, Expertenfachrichtung zu gründen, sind wichtig. Man betonte, dass forensische Einrichtungen der Ukraine für sich den Weg des Beitritts

⁵ Хазиев III. М. О Европейской сети судебно-экспертных учреждений. Адвокат. 2005. № 8. С. 132–138. URL: <http://base.garant.ru/5174944/> (дата звернення 29.04.2020).

⁶ Бекбукатова Т. М., Бородаев В. Е. О международно-правовом сотрудничестве в сфере судебно-экспертной деятельности в рамках Евразийского экономического сообщества. Теория и практика судебной экспертизы. 2013. № 2 (30). С. 132–138.

⁷ Ян де Киндер. Европейская сеть судебно-экспертных учреждений (ENFSI). Теория и практика судебной экспертизы. 2011. № 4 (24). С. 200–204.

⁸ Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) URL: http://pidruchniki.com/16520205/ekonomika/mizhnarodna_organizatsiya_standartizatsiyi_iso (дата звернення 29.04.2020).

zu Partnerschaften internationaler forensischer Institutionen wählen, und das gibt eine Möglichkeit, Personalgewährleistung zu verbessern. Der Autor stellte fest, dass das Ziel der Partnerschaft europäischer forensischer Einrichtungen darin besteht, Folgendes zu fördern: Wissenschaft und Forschung im Forensikbereich; internationale Zusammenarbeit im Bereich forensischer Aktivitäten; Gewährleistung der Qualität der Expertenuntersuchungen und der Kompetenz der Forensiker; die Entwicklung der Aus- und Weiterbildung von Forensikern; Entwicklungen in der kriminalistischen Wissenschaft.

Man achte darauf, dass man bei der Realisierung der Integration forensischer Expertentätigkeit immer folgende Resultate vermutet: Harmonisierung und Verbesserung der Expertengesetzgebung; Vertiefung der theoretischen Grundlagen der Forensik; Entwicklung einheitlicher methodischer Anleitungen für verschiedene Begutachtungsarten; Erhalten der internationalen Anerkennung von Gutachten im Ganzen; Weiterentwicklung der forensischen Aktivitäten; Erhöhung der beruflichen Meisterschaft der Mitarbeiter forensischer Einrichtungen.

Man bewies, dass man infolge der Analyse ausländischer Erfahrung über Personalpolitik der forensischen Institutionen folgende Tendenzen für den möglichen Einsatz in der Ukraine betonte: die Entwicklung europäischen Modells zur Gewährleistung maximaler Unabhängigkeit und der Konkurrenz von Forensikern; die Aktivierung und der Ausbau der Beteiligung am internationalen Netzwerk forensischer Institutionen; Orientierung auf die Ausbildung von Forensikern von „Kinderuniversität“ auf der Grundlage von Hochschuleinrichtungen, in denen geeignete Praktikumsprogramme auch vorgesehen werden; die Ausbildung der Experten nach entsprechenden Programmen unter Anleitung des Betreuers (hochqualifizierten forensischen Experten); die Verwendung einer kombinierten außerordentlichen Attestation der Forensiker bei begründeten Zweifeln an der erforderlichen Berufsausbildung usw.

Schlüsselwörter: internationale Zusammenarbeit, forensische Expertentätigkeit, Standardisierung, internationale Standards, Betreuung, Expert.

родних стандартів і настанов у сфері оцінювання відповідності є Комітет ISO з оцінювання відповідності (CASCO). Україна проводить активну політику інтеграції в міжнародні та європейські структури зі стандартизації. 1 січня 1993 р. її було прийнято в члени міжнародної організації ISO, а 14 лютого 1993 р. – в члени міжнародної електротехнічної комісії IEC. Це дає Україні право нарівні з іншими країнами світу брати участь у діяльності більше ніж 1000 міжнародних робочих органів, технічних комітетів стандартизації й використовувати у своїй роботі понад 12000 міжнародних стандартів⁹. Перевагами акредитації судово-експертної установи за ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 слід визначити такі:

- установлення загальних вимог із демонстрації компетентності лабораторії для виконання конкретних випробувань або калібрувань;
- сприяння в розробленні та реалізації системи якості лабораторії;
- міжнародне визнання результатів експертних вимірювань;
- підвищення мотивації персоналу установи;
- скорочення технічних бар'єрів тощо.

Реалізація інтеграції судово-експертної діяльності завжди в результаті має гармонізацію та вдосконалення експертного національного законодавства, поглиблення теоретичних основ судової експертизи, вироблення єдиних методичних рекомендацій із різних видів експертиз, отримання міжнародного визнання висновків експертів у цілому, подальший розвиток судово-експертної діяльності, підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних установ¹⁰.

Тим паче, що відповідно до Закону України «Про судову експертизу» державні спеціалізовані установи, які виконують судові експертизи, користуються правом установлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією й друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики¹¹. Зазначена норма відображає також окремі методи підвищення кваліфікації судового експерта, до яких належать міжнародні наукові конференції, симпозиуми, семінари та обмін науковою інформацією, зокрема через спільні видання.

Як зазначалося в попередніх роботах, підготовка кадрів є важливим аспектом у кадровому забезпеченні судово-експертних установ¹². Приклад Туреччини доводить, що підготовка судових експертів повинна починатися із закладів вищої освіти. У цій країні вважають, що «гібридний» склад викладачів (поєднання теоретиків та практиків) закладів вищої освіти дозволяє «йти в ногу» із сучасним розвитком суспільства, науки та техніки. Прикладом цього є Стамбульський інститут судової медицини. В інституті підготовлений 661 фахівець з 1989 р., коли перші випускники закінчили його, і до 2017р., із яких 506 були магістрантами, а 155 – докторантами. 417 із цих випускників отримали магістерські і докторські ступені в галузі суспільних наук, 222 – у галузі точних наук і 22 – у сфері медицини. Інститут є одним із найстаріших членів ENFSI, що складається з 62 судових лабораторій, розташованих у 36 європейських країнах. Лабораторія судових експертиз в Інституті судової медицини, яка працює за стандартом акредитації ISO 17025 з 2012 р., має можливість щодо

⁹ Шаповал М. І. Менеджмент якості : навч. посіб. Київ. Т-во Знання, КОО. 2007. 471 с.

¹⁰ Гопа І. В. Сучасні проблеми судової експертизи в аспекті євроінтеграції України. URL: <http://arlguvd.lg.ua/d14201.html> (дата звернення 29.04.2020).

¹¹ Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. (ВВР). 1994. № 28. Ст. 232.

¹² Гаспарян С. Г. Про необхідність удосконалення процесу підвищення кваліфікації кадрів судово-експертних установ. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення ХНДИСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 10–11 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 42–44.

її географічного положення передавати інформацію на Близький Схід, Балкани, Малу Азію та країни Північної Африки і є довідковою лабораторією¹³.

Цікавим є факт існування літньої програми стажування при інституті, що надає можливість простежити освітній рівень студентів-стажистів у галузі прикладних наук. Стажування, запропоноване експертним академічним персоналом у сфері судово-експертних наук інституту, містить теоретичну програму навчання, у якій задіяно чимало підрозділів судово-експертної науки, а лабораторна підготовка визначається відповідно до курсу стажування студентів. Студенти-стажисти отримують знання з тих дисциплін і експертної діяльності, які охоплені програмою освіти студентів у галузі судово-експертних наук. У подальшому студенти-стажисти застосовують ці знання під час навчання та на робочих місцях, виконуючи практичні завдання, пов'язані з дисципліною, що опановується.

Підготовка судових експертів у галузі медицини в Туреччині починається з «дитячого університету». Із 2010 р. інститут здійснює підготовку учнів початкової й середньої школи за програмою «дитячого університету». Метою цієї програми є забезпечення того, щоб учні початкової й середнього рівня підготовки здобували ґрунтовні та сучасні знання з наукових галузей, які їм передають провідні вчені у цій сфері діяльності. Наголосимо, що втілення в Україні системи підготовки експертних кадрів, яка починається з «дитячого університету», видається на сьогодні не реальною. Цей приклад є підтвердженням проблематики, яку необхідно обговорити та яка є доказом того, що здійснювати підготовку кадрів необхідно не «на місцях» у судово-експертних установах, а в спеціалізованих закладах вищої освіти.

Окрім наукових досліджень і освіти, інститут експертиз також пропонує послуги лабораторних випробувань і проведення експертизи. Ці послуги здійснюються підрозділами і вміщують різні напрями діяльності, серед яких: судова молекулярна генетика, судова токсикологія, неорганічний аналіз, аналіз седативних речовин і лікарсько-активних речовин, аналіз алкоголю та летючих речовин, судова антропологія, експертиза спірних документів, судова мікробіологія, судова одонтологія, судова патологія¹⁴.

Проблеми кадрового забезпечення у сфері підготовки судових експертів висвітлюються також у працях науковців Республіки Молдова. Науковці особливо наголошують на необхідності отримання майбутніми експертами ґрунтовних знань, однак, акцентується на зменшенні кількості годин на вивчення курсу науки криміналістики, що призводить до нерозуміння концепції акредитації¹⁵.

Проблемні питання кадрового забезпечення судових експертів при підготовці кадрів у Вірменії висвітлює юрист-консультант Національного бюро експертиз Республіки Вірменія Е. Л. Тітанян. Він зазначає, що в Республіці Вірменія на фоні відсутності нормативного врегулювання судово-експертної діяльності експертом може вважатися кожен, хто

S. Hasparian

DOMAINES D'UTILISATION DE L'EXPÉRIENCE ÉTRANGÈRE EN GESTION DU PERSONNEL DANS LES INSTITUTIONS D'EXPERTISE JUDICIAIRES EN UKRAINE

L'article stipule que l'expertise judiciaire nationale ne peut exister isolément, uniquement à l'intérieur des frontières d'un État; la coopération internationale des institutions d'expertise judiciaire est importante aux fins de l'échange d'expérience, en tenant compte des réalisations modernes de la science et de la technologie, de la création des profils de l'orientation d'experts. L'auteur de l'article a fait remarquer que les institutions d'expertise judiciaire de l'Ukraine ont choisi la voie pour rejoindre les partenariats des institutions d'expertise judiciaire internationales, ce qui offre une opportunité d'améliorer la gestion du personnel. L'auteur a déterminé que l'objectif du partenariat des institutions d'expertise judiciaire européennes est de promouvoir: science et recherche dans le domaine d'expertise judiciaire; coopération internationale dans le domaine d'expertise judiciaire; assurer la qualité des recherches d'experts et la compétence des experts judiciaires; développement de l'éducation et de la formation des experts judiciaires; développements dans le domaine de la science criminalistique.

L'attention est attirée sur le fait que la mise en œuvre de l'intégration de l'expertise judiciaire implique toujours: harmonisation et amélioration de la législation des experts; approfondir les fondements théoriques de l'expertise judiciaire; élaboration de directives unifiées pour divers types d'exams; obtenir la reconnaissance internationale des opinions d'experts en général; poursuite du développement d'expertise judiciaire; perfectionnement professionnel du personnel des institutions d'expertise judiciaire.

L'auteur a prouvé que, à la suite de l'analyse de l'expérience étrangère en matière de gestion du personnel des institutions d'expertise judiciaire, des directions de son utilisation possible en Ukraine comme: développement d'un modèle européen pour garantir une indépendance et une concurrence maximales des experts judiciaires; accroître et élargir la participation au réseau international d'institutions d'expertise judiciaire; orientation vers la formation d'experts judiciaires de « l'université des

¹³ Юксемюглу Э. Х., Понар Ф. Ч., Райимюглу, Каратас О., Ашикиоглу Ф. Судебно-экспертное образование в Турции: на примере института судебной медицины. Актуальные вопросы судебной экспертизы та криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100 річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтєвського (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 52–54. (С. 52).

¹⁴ Юксемюглу Э. Х., Понар Ф. Ч., Райимюглу, Каратас О., Ашикиоглу Ф. Судебно-экспертное образование в Турции: на примере института судебной медицины. Актуальные вопросы судебной экспертизы та криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтєвського (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 52–54. (С. 54).

¹⁵ Катарага О. Аспекти акредитації судово-експертних лабораторій. Концепція акредитації у сфері судово-експертної діяльності : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 2 березня. 2018) / М-во юстиції України; Харківський НДІСЕ. Харків : Золоті сторінки, 2018. С. 4–9.

enfants » sur la base des établissements d'enseignement supérieur qui comprennent également des programmes de stage appropriés; la pratique consistant à former des experts dans un programme approprié sous la direction d'un mentor parmi des experts judiciaires hautement qualifiés; utilisation de la certification extraordinaire combinée d'experts judiciaires en cas de doutes raisonnables sur le niveau de formation professionnelle nécessaire, etc.

Mots-clés: coopération internationale, activité d'experts judiciaires, standardisation, normes internationales, tutorat, expert.

С. Г. Гаспарян

НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА КАДРОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В статье определено, что национальная судебная экспертиза не может существовать изолированно, только в границах отдельного государства; важным является международное сотрудничество судебно-экспертных учреждений с целью обмена опытом, учета современных достижений науки и техники, создания профильных экспертных направлений. Подчеркнуто, что судебно-экспертные учреждения Украины выбрали для себя путь вступления в товарищества международных судебно-экспертных учреждений, и это дает возможность усовершенствовать кадровое обеспечение. Автором определено, что целью товарищества европейских судебно-экспертных учреждений является содействие: науке и исследованиям в области судебной экспертизы; международному сотрудничеству в сфере судебно-экспертной деятельности; обеспечению качества экспертных исследований и компетенции судебных экспертов; развитию образования и обучения судебных экспертов; разработкам в криминалистической науке.

Внимание обращено на то, что реализация интеграции судебно-экспертной деятельности всегда как результат предполагает: гармонизацию и совершенствование экспертного законодательства; углубление теоретических основ судебной экспертизы; разработку единых методических рекомендаций по разным видам экспертиз; получение международного при-

після проходження обов'язкового курсу навчання отримує сертифікат про судово-експертну діяльність, який видається спеціальними радами, діючими в складі Національної академії наук і Міністерства юстиції Республіки Вірменія. Так, у межах діючої в Національному бюро експертиз Республіки Вірменія програми, на навчання зараховуються фізичні особи за конкретною додатковою професійною програмою з експертної спеціальності, які потім проходять повний курс навчання і підготовки¹⁶.

Слід підкреслити, що особливість цієї моделі додаткової професійної освіти полягає в тому, що на першому етапі здобувач складає тест з 100 спеціальних питань для перевірки його базових знань. У разі задовільної оцінки здобувач проходить усну співбесіду, після чого приступає до реалізації програми додаткової професійної підготовки з експертної спеціальності, що складається з теоретичної та практичної частин. Термін навчання за додатковою професійною підготовкою встановлюється від 3 до 9 місяців і залежить від рівня базової підготовки здобувача та обсягу програми, яку необхідно засвоїти. Окрім того, слід зважати на те, що незалежно від експертних напрямів усі претенденти в обов'язковому порядку проходять також теоретичний курс із судово-правового регулювання питань, що стосуються призначення і проведення експертиз¹⁷.

Навчання за програмою здійснюється під керівництвом наставника, який призначається з-поміж висококваліфікованих судових експертів і має право самостійного проведення експертиз з експертної спеціальності, за відповідною програмою додаткової професійної освіти здобувача. Також наставник складає індивідуальний навчальний графік, періодично здійснює усне опитування по засвоєних здобувачем темах, контролює виконання практичних робіт. Потім здобувач проходить професійне тестування, після чого кандидатура претендента представляється на засіданні Кваліфікаційної комісії Національного бюро експертиз із супровідними документами, що містять думку і висновок наставника, складеними на основі тематичного реферату та короткого звіту здобувача.

Отже, зазначимо, що в Республіці Вірменія існує комбінована система перевірки знань: кандидат на посаду судового експерта спершу складає тести, а потім проходить співбесіду. Водночас варто констатувати, що видані сертифікати про судово-експертну діяльність мають силу лише в тому разі, якщо експерт працює в судово-експертній установі, що входить до складу Національної академії наук Республіки Вірменія або Міністерства юстиції Республіки Вірменія. Разом з цим Е. Л. Титанян акцентує увагу на тому, що в даний час немає єдиної систематизованої програми, що враховує особливості, тривалість «обов'язкового курсу навчання», окрім того, немає чітких роз'яснень ні в одному з чинних нормативних актів про юридичну силу сертифіката щодо судово-експертної діяльності¹⁸.

Доречною пропонується вважати практику судово-експертних установ Казахстану, коли при виникненні обґрунтованих сумнівів у належному рівні професійної підготовки судового експерта проводиться його

¹⁶ Титанян Э. А. Профессия – судебный эксперт. Актуальные вопросы судебной экспертизы та криминалистики : зб. матеріалів міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 100 річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтєвського (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 60.

¹⁷ Титанян Э. А. Профессия – судебный эксперт. Актуальные вопросы судебной экспертизы та криминалистики : зб. матеріалів міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 100 річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтєвського (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 60.

¹⁸ Титанян Э. А. Профессия – судебный эксперт. Актуальные вопросы судебной экспертизы та криминалистики : зб. матеріалів міжнар. наук. практ. конф., присвяч. 100 річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтєвського (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 60.

позачергова атестація¹⁹. Не менш корисним для України є й досвід деяких країн Європейського Союзу, де особливості формування кадрового забезпечення судово-експертних установ полягають у тому, що після отримання вищої освіти претенденти проходять спеціальну підготовку спочатку на курсах протягом року, потім шість місяців працюють під контролем досвідчених фахівців інституту криміналістики та півтора року – під контролем фахівців на місцях, і лише через три роки отримують право самостійного виконання експертиз. Така практика має місце в Польщі, Словаччині, Угорщині, Чехії тощо²⁰.

Також необхідно зауважити, що в багатьох європейських країнах (Данії, Ісландії, Латвії, Норвегії, Фінляндії тощо) запроваджено інститут приватної експертизи, причому установи приватної експертизи є сертифікованими, діяльність експертів базується на принципах об'єктивності та неупередженості; до складу таких входять не лише досвідчені судові експерти, але й науковці. Як слушно зауважує А. М. Лазебний, так у розвинених країнах реалізуються принципи забезпечення незалежності експерта виняткової орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя; змагальності експертів (залучених різними сторонами процесу) та інші, що відіграє вирішальну роль у забезпеченні судочинства дійсно незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. При цьому, на думку автора, наявність інституту приватної експертизи не лише є гарантією забезпечення законних прав і свобод громадян та інтересів суспільства, але й дозволяє суттєво зменшити бюджетні витрати на утримання державних судово-експертних установ²¹, із чим можна погодитися.

Аналогічною є позиція О. Р. Россинської, яка наголошує, що для досягнення повної незалежності експерта необхідно розвивати інститут альтернативних судових експертиз, унаслідок формування якого уможливиться нормальна конкуренція, що забезпечить якість проведення судових експертиз та судово-експертної діяльності²².

У цьому ж контексті О. І. Цоколова та І. Е. Нікітіна уточнюють, що, наприклад, у Великобританії законодавчо передбачена можливість залучення спеціалістів приватних криміналістичних лабораторій, які переважно спеціалізуються на окремих, специфічних видах експертиз (криміналістичне дослідження документів тощо)²³.

Г. Авдєєва зазначає, що в Бельгії та Франції поширена практика об'єднань експертів у професійні одно- або багатодисциплінарні асоціації, спілки та палати (Бельгійська Асоціація експертів, Французька Національна палата експертів-фахівців), до складу яких долучаються експерти з різних галузей знань. Окрім того, вона звертає увагу на особливості підготовки експертних кадрів у Швеції та Фінляндії. Так, після закінчення навчання в закладі вищої освіти експерт отримує диплом магістра та сертифікат, на підставі якого він має право проводити судову

знання закладений експерта в цілому; дальшее развитие судебно-экспертной деятельности; повышение профессионального мастерства сотрудников судебно-экспертных учреждений.

Доказано, что в результате анализа зарубежного опыта кадрового обеспечения судебно-экспертных учреждений было выделено такие направления его возможного использования в Украине, как: развитие европейской модели обеспечения максимальной независимости и конкуренции судебных экспертов; активизации и расширения участия в международной сети судебно-экспертных учреждений; ориентация на подготовку судебных экспертов с «детского университета» на основе учреждений высшего образования, в которых предусмотрены и соответствующие программы стажировки; практика обучения экспертов по соответствующей программе под руководством наставника из числа высококвалифицированных судебных экспертов; применение комбинированной внеочередной аттестации судебных экспертов при возникновении обоснованных сомнений в необходимом уровне профессиональной подготовки и т.п.

Ключевые слова: международное сотрудничество, судебно-экспертная деятельность, стандартизация, международные стандарты, наставничество, эксперт.

¹⁹ Статус організацій / установ, що проводять судово-медичні, судово-психіатричні та судово-психологічні експертизи в країнах СНД. URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/SND.PDF (дата звернення 29.04.2020).

²⁰ Клименко Н. П., Стринжа В. К. К вопросу о подготовке экспертов. Криминалистика и судебная экспертиза. Киев : Вища шк., 1989. Вып. 39. С. 25–28.

²¹ Лазебний А. М. Міжнародний досвід використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. Вип. 1 (3). С. 85–90.

²² Россинская Е. Р. Комментарий к Федеральному закону «О государственной экспертной деятельности в Российской Федерации». Москва : Право и закон; Юрайт-издат., 2002. С. 92.

²³ Цоколова О. П., Никитина И. Э. Организация судебной экспертизы в Европейских странах: исторический аспект и современные тенденции. Научный портал МВА России. 2011. № 2. С. 120.

експертизу як в державних органах, так і в приватній практиці. Водночас процесуальним законодавством Швеції та Фінляндії судовому експерту надається статус свідка (на відміну від поширеної практики використання статусу фахівця)²⁴.

Із огляду на зазначене вище зокрема зауважимо, що в результаті аналізу зарубіжного досвіду кадрового забезпечення судово-експертних установ слід виділити такі напрями його можливого використання в Україні, як:

- розвиток європейської моделі забезпечення максимальної незалежності та конкуренції судових експертів передбачає відмову від практики «відомчого підпорядкування» експертів; орієнтацію винятково на професійно-кваліфікаційний рівень і ефективність судово-експертної діяльності; наявність законодавчо передбаченого інституту сертифікованих установ приватної експертизи, що функціонують рівноправно з державними установами; змагальність експертів, які можуть залучатися різними сторонами процесу тощо;

- активізація участі в міжнародній мережі судово-експертних установ, що свідчитиме про зацікавленість держави у взаємодії й посиленні міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи з метою досягнення передового рівня проведення судових експертиз у цих країнах і відповідності міжнародним стандартам якості їх проведення (ENFSI, ANFS, ISO, IEC); подальше укладання договорів і угод про співробітництво в галузі правової допомоги з окремими державами, якими регулюються, зокрема, і правовідносини у сфері судово-експертної діяльності;

- орієнтація на підготовку судових експертів з «дитячого університету», на основі закладів вищої освіти, у яких передбачені й відповідні програми стажування (наприклад, використання досвіду Стамбульського інституту судової медицини, Туреччина);

- практика навчання експертів за відповідною програмою під керівництвом наставника з-поміж висококваліфікованих судових експертів, які мають право самостійного проведення експертиз із відповідної судово-експертної спеціальності (досвід Вірменії);

- застосування комбінованої системи перевірки знань за прикладом Вірменії: кандидат на посаду судового експерта на першому етапі контролю знань складає тести, а потім проходить співбесіду (на відміну від України, де кваліфікаційний іспит відбувається усно);

- упровадження в експертну діяльність практики позачергової атестації судових експертів за прикладом Казахстану у разі виникнення обґрунтованих сумнівів у належному рівні професійної підготовки тощо.

Висновки. Отже, у статті обґрунтовано, що національна судова експертиза не може існувати ізольовано, тільки в межах окремої держави. Тому важливим є міжнародне співробітництво судово-експертних установ із метою обміну досвідом, урахування сучасних досягнень науки й техніки, створення профільних експертних напрямів. Судово-експертні установи України обрали для себе шлях вступу до міжнародних судово-експертних установ, що уможливило вдосконалення кадрового забезпечення. Вектор європейської інтеграції зумовлює необхідність перейняття світових стандартів у галузі судово-експертної діяльності.

²⁴ Авдеева Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу. Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПРН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.) / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 636.

References

- Avdicieva H. Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy u haluzi sudovoi ekspertyzy iz zakonodavstvom krain Yevropeiskoho Soiuzu. Pravova doktryna — osnova formuvannia pravovoi systemy derzhavy : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 20-richchiu NAprN Ukrainy ta obhovorenniu piatytom. monohr. «Pravova doktryna Ukrainy» (Kharkiv, 20–21 lystop. 2013 r.) / Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. Kharkiv, 2013. S. 634–637 [in Ukrainian].
- Bekbukatova T. M., Borodaev V. E. O mezhdunarodnom-pravovom sotrudnistve v sfere sudebno-jekspertnoj dejatel'nosti v ramkah Evrazijskogo jekonomicheskogo soobshhestva. Teoriya i praktika sudebnoj jekspertizy. 2013. № 2 (30). S. 132–138 [in Russian].
- Cherednichenko D., Ananin O. Sudova ekspertyza v umovakh vprovadzhennia intehrovanoho upravlinnia kordonamy. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. 2017. Vypusk 3. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/visnik_3_2017_ur.pdf (data zvernennia 29.04.2020) [in Ukrainian].
- Cokolova O. I., Nikitina I. Je. Organizaciya sudebnoj jekspertizy v Evropejskikh stranah: istoricheskij aspekt i sovremennye tendencii. Nauchnyj portal MVD Rossii. 2011. № 2. S. 119–123 [in Russian].
- Hasparian S. H. Pro neobkhidnist udoskonalennia protsesu pidvyshchennia kvalifikatsii kadriv sudovo-ekspertnykh ustanov. Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky: materialy mizhnar. nauk.-prakt.konf., prysviach. 95-richchiu stvorennia KhNDISE im. Zasl. prof. M.S. Bokariusa (Kharkiv, 10–11 zhovt. 2018 r.). Kharkiv, 2018. S. 42–44 [in Ukrainian].
- Haziev Sh. M. O Evropejskoj seti sudebno-jekspertnyj uchrezhdenij. Advokat. 2005. № 8. S. 132–138. URL: <http://base.garant.ru/5174944/> (data zvernennia 29.04.2020) [in Russian].
- Hora I. V. Suchasni problemy sudovoi ekspertyzy v aspekti yevrointehratsii Ukrainy. URL: <http://arlguvd/lg/ua>d14201.html> (data zvernennia 29.04.2020) [in Ukrainian].
- Jan de Kinder. Evropejskaja set' sudebno-jekspertnyh uchrezhdenij (ENFSI). Teoriya i praktika sudebnoj jekspertizy. 2011. № 4 (24). S. 200–204 [in Russian].
- Jukseloglu Je. H., Jonar F. Ch., Rajimoglu, Karatas O., Ashikioglu F. Sudebno-jekpertnoe obrazovanie v Turcii: na primere instituta sudebnoj mediciny. Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky : zb. materialiv mizhnar. nauk. prakt. konf., prysviach. 100-richchiu vid dnia narodzh. d-ra yuryd. nauk, prof., zasl. diiacha nauky i tekhniki Ukrainy M. V. Saltevs'koho (Kharkiv, 7-8 lystop. 2017 r.). Kharkiv : Pravo, 2017. S. 52–54 [in Russian].
- Kataraga O. Aspekty akkreditsatsii sudebno-jekspertnyh laboratorij. Koncepciya akreditsatsii u sferi sudovo-ekspertnoi diial'nosti : zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. seminaru (Harkiv, 2 bereznja. 2018) / M-vo justitsii Ukraïni; Harkivs'kij NDISE. Harkiv : Zoloti storinki, 2018. S. 4–9 [in Russian].
- Klimenko N.I., Kuprievych O. A. Mizhnarodne spivrobitnytstvo sudovo-ekspertnykh ustanov. Visnyk kryminalnoho sudochynstva. № 4/2015. S. 130–134 [in Ukrainian].
- Klimenko N. I., Strinzha V. K. K voprosu o podgotovke jekspertov. Kriminalistika i sudebnaja jekspertiza. Kiev : Vishha shk., 1989. Vyp. 39. S. 25–28 [in Russian].
- Lazebnyi A. M. Mizhnarodnyi dosvid vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty hromadskoho poriadku. Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk : zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. 2016. Vyp. 1 (3). S. 85–90 [in Ukrainian].
- Mizhnarodna orhanizatsiia iz standartyzatsii (ISO) URL: http://pidruchniki.com/16520205/ekonomika/mizhnarodna_organizatsiya_standartizatsiyi_iso. (data zvernennia 29.04.2020) [in Ukrainian].
- Pampukha H. H. Shchodo perspektyv rozvytku mizhnarodnoi sudovo-ekspertnoi diial'nosti. Aktualni pytannia standartyzatsii sudovo-ekspertnoho zabezpechennia

- pravosuddia v Ukraini. Perspektyvy rozvytku: mat. mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysv. 105-richchiu sudovoi ekspertyzy v Ukraini ta 95-richchiu z dnia narodzhennia akademika M. Ya. Schaia (m. Kyiv, 4–5 lypnia 2018). Kyiv : KNISE Miniust. Ukrainy, 2018. S. 179-182 [in Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu: zakon Ukrainy vid 25.02.1994 r. № 4038-XII. (zi zminamy ta dopovnenniamy). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. (VVR). 1994. № 28. St. 232 [in Ukrainian].
- Rossinskaja E. R. Kommentarij k Federal'nomu zakonu «O gossudarstvennoj jekspertnoj dejatel'nosti v Rossijskoj Federacii». Moskva: Pravo i zakon; Jurajt-izdat., 2002. 384 s. [in Russian].
- Rusetskyi A. A. Pro orhanizatsiiu sudovo-ekspertnoi diialnosti: mizhnarodnyi aspekt. Teoriiia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: zb. nauk. pr. Kharkiv, 2017. Vyp. 17. S. 158–164 [in Ukrainian].
- Shapoval M. I. Menedzhment yakosti: navch. posib. Kyiv. T-vo Znannia, KOO. 2007. 471 s. [in Ukrainian].
- Status orhanizatsii / ustanov, shcho provodiat sudovo-medychni, sudovo-psykhiatrychni ta sudovo-psykholohichni ekspertyzy v krainakh SND. URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/SND.PDF. (data zvernennia 29.04.2020) [in Ukrainian].
- Titanjan Je. L. Professija – sudebnyj jekspert. Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky: zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 100-richchiu vid dnia narodzh. d-ra yuryd. nauk, prof., zasl. diiacha nauky i tekhniky Ukrainy M. V. Saltevs'koho (Kharkiv, 7-8 lystop. 2017 r.). Kharkiv: Pravo, 2017. S. 60 [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 16.05.2020